

Det rinner oss ur händerna

Det rinner oss ur händerna

En vandringsutställning från
Värmlands Museum

VÄRMLANDS
MUSEUM

Om utställningen

Vid en brusande fors eller vid stranden av en sjö kan vi hämta kraft och energi. I alla tider har vatten varit livsavgörande för människan. För överlevnad, transport, produktion och rekreation. EU:s vattendirektiv kommer att förändra landskapet på många platser. Fördämningar ska rivas för att återskapa vattendragens naturliga flöde till gagn för vattenlevande organismer. Människors livsmiljöer förändras då vattenspeglar vi uppfattar som sjöar, blir påtagligt mindre.

Runt om i Värmland finns kulturmiljöer som minner om forna tiders kraftutvinning. När dammarna försvinner och de strida vattendragen blir till rännilar, går en del av berättelsen om generationers insatser för att skapa välstånd förlorad.

Värmlands Museum belyser i denna vandringsutställning några av de förändringar som sker och vad det kan innebära i framtiden för våra vattenknutna kulturmiljöer.

1.

Fakta & förutsättningar

PLATSER VID VATTEN

Övre: Vandringsväg för fisker och vattenlevande organismer mellan Åcksjön och Klarälven. Nedre: Det var sålunda på en stenåldersbåt som Åcksjön efter strövningen av dammen. Foto: Lars Sjögren/Värmlands Museum.

STENÅLDERNS BOPLATSER

I stora delar av Värmland kan man finna lämningar efter vår äldsta historia längs med sjöstränder. Vid lagvattnen syns ofta spår som stenålderns jägare och samlare lämnat efter sig. Idag vet vi att lämningarna kan vara uppemot 9000 år gamla. Många sjöar har varit dämnda i flera hundra år och vid lagvattnen framträder de frameroderade lämningarna för att åter försvinna under ytan när vattnet stiger. När dammar rivs ut blottläggs boplatslämningar på samma sätt som vid lagvattnen. Skillnaden är att nu blottläggs de för gott och blir mer sårbara. Vi vet också att blottlagda stränder snabbt växer igen med sly och högt gräs. Därför är det av stor vikt att sjöstränder inventeras snabbt när en damm rivs ut. Annars minskar möjligheten att finna och skydda lämningarna.

Boplatslämningar som de här är många gånger de enda spår efter vår äldsta historia som vi har. Vi vet att fynd från sådana platser ger oss ovärderlig kunskap om hur länge människor vistats i

landskapet, vilken kultur och levnadssätt de haft och vilka kontakter de hade med omvärlden.

ACKSJÖN, FORSHAGA SOCKEN OCH KOMMUN

Dammen vid Åcksjön byggdes 1916 som ett vattenmagasin för att reglera Klarälvens flöde för vattenproduktion. Regleringen har med åren kommit att ändras och nu används större regleringsdammar vilket gjorde Åcksjöns funktion marginell. Fortum ansökte därför om att ta bort dammen, vilket beviljades, och under 2017 revs den. Nivån i sjön har därefter sjunkit cirka 2,5 meter. En vandringsväg har återkapats så att fiskar och andra vattenlevande organismer kan vandra fritt mellan sjön och älven.

Efter att vattennivån sänkts hittades flera lämningar av stenåldersboplatser. Arkeologerna på Värmlands Museum var snabbt på plats. Här har det näst äldsta fornyandet i Värmland hittats, drygt 9000 år gammalt.

Det rinner oss ur händerna

VÄRMLANDS MUSEUM

FLOTTNING

Flottning av trä var en viktig del av transporten till transportvägarna. De första flottorna byggdes av trä och användes för att transportera sågspån, skiffer och andra material till transportvägarna. Flottning var en viktig del av transporten till transportvägarna. De första flottorna byggdes av trä och användes för att transportera sågspån, skiffer och andra material till transportvägarna.

HINDRIVEN PRODUKTION

Hindrivna produktionsanläggningar byggdes för att utnyttja vattenkraften i Klarälven. De första anläggningarna byggdes av trä och användes för att producera elektricitet. Hindrivna produktionsanläggningar byggdes för att utnyttja vattenkraften i Klarälven. De första anläggningarna byggdes av trä och användes för att producera elektricitet.

TVÄTT & BYK

TVätt och byk var viktiga delar av flottningen. TVätt användes för att tvätta träet och byk användes för att tvätta fiskarna. TVätt och byk var viktiga delar av flottningen. TVätt användes för att tvätta träet och byk användes för att tvätta fiskarna.

KRAFT FRÅN VATTEN TRANSPORTVÄG

Övre: Ångfartyget Res på Klarälven ca 1920. Nedre: Flottningsanläggningar i Deje 1901. Foto: Dan Gunnar/Värmlands Museum.

Vattnet som strömmande kraft och transportmedel blev med tiden allt viktigare. Vid älvar och biflöden byggdes från 1600-talet dammar till kvarnar och sågar. Under 1800-talet då timmer flottades till kusterna rensades älvar och dammen förbättrades med skodda anläggningar för att underlätta flottningen. Näringsen blev mångfalt större än laxfisket och fortsatte i Värmland till 1990-talet.

De uppdammade vattnen försvårade för fisken att nå sina lekplatser. Elkraftutvinningen och flottningen har förmodligen satt de största avtrycken på vattendragen.

Små dammar byggdes för att samla upp vattnet och när vattenståndet var tillräckligt högt släpptes timret i väg till nästa dämme.

Ett av hindren för fiskens vandring var Dejeforsens kraftverk. Där anlades tidigt en laxtrappa för att underlätta vandringen vid lek. För att kompensera de minskade lekmiljöerna planterades odlad fisk ut. Vid Dejeforsen fanns en avelsstation för lax. Odling har också skett i naturliga vatten där fisk satts ut i boxar för befruktning och tillväxt.

Utställningen visad på Värmlands Museum

2.

Transport

Transport

Utställningens skärmar kommer packad i bubbelplast. Fotstöden i två kartonger. Materialet bör hanteras varsamt men går lätt och snabbt att montera. Utställningen kan hämtas på Värmlands Museum, Karlstad, alternativt kan koordinering av transport ske i samråd med museet.

3.

Program

Program

Museets specialister håller gärna föredrag om kulturmiljöerna och frågeställningar kring vattendirektivet i samband med att utställningen visas.

4.

Kontakt & bokning

VÄRMLANDS
MUSEUM